

ДАРИЈУШ ЧАЈА

ИСТОРИОГРАФИЈА И ПАС

1.

Поново на станици у Барлети, прашина која се диже, исти старији мушкарац који чисти перон. Пре неколико стотина година била је то важна тачка на траси крсташких похода, једно од неколико места на пуљском Јадрану које је имало аспирације да буде права лука. Друга места, као оближњи Бишеље или Молфета, била су тек рибарска насеља. Темплари и витезови Тевтонског реда уклесали су у камену овде своје присуство. Барлета је била снажно окренута ка Истоку, живела је живот оних који су полазили у Јерусалим, поздрављала је оне који су се одатле враћали. Данас живи од старе славе. Муратов, који је двадесетих година прошлог века правио кратку станку на путу (чак се купао у мору), запазио је у њој још увек неугасле трагове старог аристократског порекла, ја видим још само селендру која покушава да поново игра на карту своје дичне прошлости. Киоск на железничкој станици пун је брошура и књига о славној *disfida di Barletta*¹ и то је – барем из перспективе железничке станице – главна њена пропусница у прошлост. Али чим се направи неколико корака у дубину града, историја нам сама стаје на пут.

Тешко је рећи шта би била Барлета без Колоса. Постојање без својстава. Егзистенција на коју није пала ни сенка есенције. Неутрална тачка на немој карти. Ако се не рачунају сами становници, можда би само путници међуградског воза на релацији Рим–Лече имали свест о томе да она постоји. У саопштењима која су се у правилним размацима објављивали, Барлета се помињала као

¹ Витешки турнир одржан 1503. године, када је 13 италијанских витезова победило 13 француских (прим. прев.).

једно од места у којима се воз зауставља на путу до циља. И отуда се нехотично урезује у сећање. Помало проблематичан мотив за славу.

Али на срећу Барлета има свог *Colosso*. Додуше, то још није читав Колосеум, али и овакав какав јесте такође није мали. У самом центру града, одмах до базилике Светог гроба из тринаестог века, прси се бронзани ратник. Одевен у римски оклоп. У руци држи крст. Био је то, наводно, плен побожних Венецијанаца у Константинопољу 1204. године, за време крсташког похода. Жеља да се окористе или дивљење вајарском умећу? А можда су напросто желели да имају скромну успомену с путовања? Не зна се. Брод којим је кип превожен се, нажалост, разбио, а бронзани незнанац чудним сплетом судбине обрео се негде на пуљској обали. И у Барлети се задржао дуже време.

Стоји на једној од главних улица. Види се из даљине. У ствари, само се он види: анектира простор око себе и своди га на улогу неутралне сценографије. Јасно се издваја у позадини светлих, скоро белих зидова цркве. Сад већ сав сија на оштром преподневном сунцу. Изгледа помало као патинирани златни зуб у вилици која се бели. Толико стар, а и даље без доказа идентитета. И даље није јасно ко је јунак и чијег је рода. Најпре се говорило о неком анонимном римском ратнику, касније о царевима, падала су чак конкретна имена: Теодосије, Ираклије, Маркијан...

Али ниједна од хипотеза до сада се није показала уверљивом. Непознати војник својски брани приступ себи. И добро. Дрежди, помало апсурдно, овде међу свим тим аутомобилима који језде поред њега и сред људи који поред њега пролазе. Као древни Гуливер међу савременим минијатурама. Као преформатирано огледало у којем се можемо огледати. А можда као живи доказ за то да муза Клио није ипак сасвим лишена осећања хумора.

С друге стране улице, преко пута Колоса, брз капућино за баром. Тачно у висини мог погледа је наборана сара која тесно обумљује слоновску ногу од бронзе. Треба пожурити. Воз полази за неколико минута.

2.

Дизел, краткодометни спејс-шатл, сваког дана саобраћа на линији Барлета–Спинацола. Уз пут се зауставља тек неколико пута. Срећом, и у Кани. У возу мешано друштво, основци. Возе се до школе. У ствари се не возе, претежно ходају. Без прекида премеравају вагон од купеа до купеа у некаквом костормином ритму. Стално трескају вратима. И тако скоро пола сата. Тешко је на нешто се

сконцентрисати. Данас је вероватно писмени из географије. Сви се жестоко преслишавају о разним врстама облака, све време се деру. Возим се међу урличућим кумулусима, цирусима и кумуло-нимбусима. Трудне утробе облачина.

Излазим, за довиђења демонстративно треснем вратима. У знак одговора, лете на мене ситни новчићи бачени кроз прозор. Један цент ме погоди по руци. Овде се такво понашање не опрашта. Можда и нису претерано гостољубиви, али ће сигурно израсти у навијаче на које се може рачунати.

Нико други не излази. Воз ишчежава иза окуке. Остајем сам са ранцем на перону. И имам снажан утисак чудноватости постојања. Зграда станице делује помало као кућа за лутке. Или као фрагмент сценографије за бајку од маховине и папрати. Подзид беспрекорне белине. У каменој саксији интензивно црвени цвет. Зидови од дугуљасте цигле боје цимета. У позадини се сребри зеленило маслинастог брда. Изразите боје, као на хиперреалистичким сликама. Све је овде некако „превише врло”. Улицкано и стерилно. Сувише чисто. И баш због тога лишено реалности. Јер место у којем још тиња неки живот, увек нам се на исти начин дешава: кроз неку крхкост, фелер, макар огреботину... А овде стоји макета. Чист привид.

Повратак у прошлост. Осврћући се начас по околини, оним првим погледом који није себе свестан, познат свакоме ко се нашао на новом месту, начас имам утисак да сам се појавио у детињем свету Пико железнице. Свет редукован на неколико неопходних састојака. Кућа. Пут. Дрво. Брдо. Жбун. Шине. Семафор. Одмах ће проћи теретни, а ја ћу лично померити скретницу...

Изрезбарен у мермерној плочи, натпис обавештава:

Canne della Battaglia.

Некога је очито понело. Или је имао тренутак реторичке слабости. Дакле, то више није обично латинско *Cannae*, тако добро познато са мапа античког света. Тај подводни назив који, узгред речено, прецизно обавештава о положају места на реци. Сад је то већ, усвечањено хиром историје, Кана са мотивом битке у грбу. Дична баталистичка трска.

Тупа тишина. Ваздух који испарава изнад линија шина, мада је још рано. Савршена непомичност свих елемената. Временски вакуум у којем се казальке заустављају од утиска. Аветињски осећај места још продубљује решетка на вратима. На прозорима исто. Нигде живе душе. Дуго нисам разумео зашто се продавац на станици у Барлети тако много нервирао кад сам кренуо да га убеђујем – имајући у глави разне варијанте наставка пута – да ми да карту само у једном правцу. Викао је на мене да је само *andata e ritorno*,

три пута је поновио то исто великим словима, а ја, несигуран у то шта даље, заинатио сам се да хоћу само *andata*. А сад разумем зашто.

Стаза на кананско брдо, до остатака древног насеља, води благом узбрдицом. Сигурно око километар правог пута. Идем дуж мреже која окружује археолошки појас. С друге стране појављује се наједном пас. Ниоткуд. Црн. Расни мешанац. И почиње да лаје на мене, а ја на њега уопште. И тако је арлаукао тих неколико стотина метара. Тај лавез је некакав амок или благо лудило, лаје тако као да би желео да прегризе мрежу. Не престаје. Напокон станем испред улазне капије. Пас такође. И даље неприсебно режи, све хистеричније. Никаквог људства у близини. Перспектива брзог силаска не смеши се оптимистички. Али ако сам већ толико километара пропутовао, то није због тога да сада не уђем унутра.

Обраћам се псу као разумни психотерапеут свом пацијенту. И притискам кваку. У глави већ имам представу своје читуље: „Трагично нестао у Кани.“ Не звучи лоше, али не желим! Да ли га је придобило то шушкаво, или неко друго наречје, дејствовали су мање разумљиви фактори, у сваком случају лавез је престао. Наједном и неопозиво. Неочекивано разумевање изнад подела. Неизгризен, без рана раздеротина, допирем до првог здања.

У археолошком музеју свега има што је потребно: лонци, фигурице, фосили, предмети разне намене и кова, све снабдевано одговарајућим таблицама са подацима, називима и другим видовима научне помоћи. Бацам хладан поглед на неколико грчких ваза. Не, немам снаге да све то гледам. Претопло је. Уосталом, што сам старији, музеји ме са тим својим позерством све мање привлаче. Ајде, можда још слике... Излазим напоље. Испред врата чека ме... пас. Шта је, сад се већ волимо?

Вијугавим путем посутим ситним камењем заједно се пењемо. Пас је видно оран да ми нешто покаже. Нешто што добро зна. Сам се ставио у улогу водича. Потпуно је професионалан. Удаљује се само на одговарајућу раздаљину, а кад види да је претерао, враћа се и репом као заставицом показује правац.

Напокон клупа. Благ ветар, или ми се само чини. Никога у околини. Послао сам смс у своју земљу: „Стојим код Кане.“ Врели ваздух све херметички попуњава. Небо је као бели лист хартије. Насред неба, тачно нада мном је пулсирајући колут који је једном вероватно био сунце. Иако је крај септембра, немилосрдно пржи. Хладим главу, изливајући на себе остатке минералне. Учас стиже одговор: „Сори, Римљанине, немамо војску. Нећемо је послати.“ Извињавам се, али откуд они знају да ја овде наступам као Римљанин и да чекам некаква појачања?! А можда управо представљам

пунску војску и стварно ми то добро иде? Можда пада као сноплје све што мачем дохватам? Римску пошаст у прах претварам...

3.

Дана другог августа 216. године пре Христа. Ако је веровати сведочанствима, од самог јутра паклено је вруће. И тако ће бити до вечери. На равници пљоснатој као сто (*Tavoliere* – обавезан је назив) која се простире око реке Ауфидус, данашње Офанто, једни преко пута других стоје оружани одреди римски и картагињански. Сваки час ће почети једна од најјачих битака које је људско око гледало. Извори су изузетно шкрти, реконструкција догађаја одвија се на основу малобројних записа. Сем тога не треба сметнути с ума да историју пишу победници. А баш они су код Кане, о иронијо!, изгубили, али је њихова доминација, како се показало, ипак дуго одолевала времену. И од њих, већином, потичу – картагински извори очувани у делићима – познати нам извештаји. Фабијус Пиктор, Марко Порције Катон, Ахајац Полибије (али у служби код Римљана), Тит Ливије... Визија историје слепа на једно око.

Савремени историчари покушавају да из тих ситних стаклића склопе мозаик на ком би се оцртао неки читљив мотив. Од бројних радова навешћемо један. Необично инструктиван кад је посреди вид посматрања.

Битка је почела – пише британски историчар Најџел Багнал. Од млаког окршаја међу групама лаких одреда који су правили завесу између две армије, али када је иберијска и галска коњица Ханибалова насрнула на своје римске противнике, потискујући их на обалу реке или на западно крило, битка је већ добрано почела. Био је то жесток окршај, али је на крају картагинска коњица однела превагу. А када су сломили Римљане, нису више имали за њих ни трунке милости. У време кад се догодио тај коњички јуриш, омасовљени легиони Римљана насрнули су на слабо утврђен картагински полумесец. Једно време Галци и Иберци остајали су на својим положајима, али на крају, захваљујући превази и замаху тесно поређаних римских легиона, почели су полумесец да померају у позадину.

На овом месту ћу прекинути ово изузетно компетентно излагање о бици код Кане, виђеној очима стратега и војног историчара. Нема смисла понављати познате ствари. Цитирајући тај фрагмент, желео сам да покажем да извештачени језик студије догађајима најчешће одузима реалност и тежину. Ти догађаји се претварају у згодне примере који одсликавају величину или слабост војне

вештине. Страхоту преобликују у елегантне појмове. Читајући те реченице, међутим, вреди се подсетити да је овде реч о покољу какав свет није видео. Док је трајала битка, до заласка сунца, посечено је на десетине хиљада људских бића! По неким проценама Римљана и савезничких војски погинуло је чак око педесет хиљада. Не процењује се случајно број убијених на канском пољу са жртвама првог дана (1. јуна 1916) у бици на Соми. Прорачуни су слични. Па ипак, не треба заборавити да су техничке могућности да се угрози непријатељ за време Првог светског рата далеко надмашивале могућности античких војски. А то даје појам о размерама тадашњег августовског подухвата.

Тог дана земљом је текла крв. И нажалост у тој реченици нема никаквог реторичког претеривања. Војници су грезнули у крви као патке у барама. Смрад крвеждине ошамућивао је борце. Лешеви су прекривали земљу, тешко рањени су преклињали да им се испуни последња жеља... Рећи да је битка код Кане кланица ионако звучи као еуфемизам. Јер у кланици ипак обавезује некаква хигијена.

Историчари који извештавају о току битке код Кане склони су да заокругљују стварност течним реченицама. Да симулирају континуитет тамо где стварност има облик спазма. Да макар делимично пренесу оно што се тамо заиста дешавало, треба перо преоријентисати на сасвим друге регистре. Изнад свега одбацити језик стручних анализа, престати оперисати само војном терминологијом. Такав опис устројавао би некакав напола суманути, халуцинативни ритам реченица. Изломљена синтакса. Музика окршајног трансa. Брзи флешеви на ситуацију која се сваки час мења. Ко би то поднео? Гроф Толстој? Ернст Јингер? Селин са својим нанизабун тротачкама? Можда Леополд Бучковски? Али им најпре треба дометнути мало изворног материјала...

Кад говоримо о Кани, непрестано се присећамо славног Ханибаловог маневра прављења обруча и анализирамо га. Готово сви велики стратеги били су њиме пасионирани: Наполеон, Монтегомери, Фон Шлифен... И сви су му се листом клањали. И у наше време такође. Генерал Шварцкопф, вођа савезника у рату у Заливу, такође је признавао да је фасциниран канским маневром. У одлучујућем окршају за време битака у Кувајту позвао се, како тврди, на Ханибалову идеју у, како он то каже... християнизованој верзији. У једном интервјуу требало је да је назове варијантом „Исусе и Маријо”. „Распоредио сам своје одреде на два бочна крила истовремено и почело је опкољавање ирачке војске.” А касније је само преостало да се молимо: „Исусе и Маријо, нека би само све то успело!” *Se non é vero...*

Баталићу овде стратешки мотив, ритуално целебрирање маневра који је тако прекрасну летину дао код Кане. Не могу ту ништа, не знам, можда са мном нешто није у реду, прекратко сам био у војсци, у сваком случају никад нисам умео да васкрснем у себи никакву страст према свим тим великим ратницима, војницима, вођама којих су пуне странице историје. Никад нисам умео да откријем у себи ентузијазам за војни геније или рафинман војне стратегије. Александрова освајања, победе Јулија Цезара, сав тај романтични арсенал култа Наполеонове личности. Бог рата? Не знам, више приличи оксиморону...

Ако оголимо ту битку од њене митолошке политуре, ако испустимо мало ваздуха из тог милитаристички надуваног балона, шта преостаје? Шта ми то тако радознано проучавамо? Шта нас то тако разгаљује? То што је генијални (?) маневар једног бистроумног лица направио покољ на десетине хиљада људи у једном дану? Што се мене тиче, знам неколико умно хранљивијих питања.

Узгред речено, читајући напомене о историјским репетицијама маневра код Кане, о свим тим крвавим понављањима у историји, добро је држати у сећању одговор Јосифа Бродског на бесмртно питање: да ли се историја понавља? Не постоји таква могућност, тврдио је. Нема, јер и поред свих сличности између ратничких дејстава, дефинитивно сваки пут неко други буде убијен. Жртве се не деле према заједничком имену.

4.

Крећем у обилазак по остацима онога што је некада било градић Кана. Сада су остале још само контуре улица, танани обриси људских настамби. Сценографија помало као у Фон Трировом *Дођвину*: једва назначена места становања, концепт чисте условности. Ходам по непостојећим улицама, гледам у непостојећа домаћинства. Пас испред мене. Бесомучно јури гуштере, ваља се по пољском цвећу и белим камичцима. Одмакне некуд, па се недуго затим врати. Нема сумње: све то што ради, читав тај спектакл само је за мене. Мој *cane di Canne* води ме по свом властелинству. Сав у песку, сав срећан.

Брдо је једна пространа руина. Облик торте камених бедема открива један по један слој римско-норманске прошлости. Видно се истиче утврђена цитадела. Те руине изгледају као да у себи имају нечег органског, као да директно ничу из земље. Има право Георг Зимел кад пише да лепота руина почива у томе што се дело које је човек створио узима као чисто природна творевина. Па ти делићи који се стално крње годинама били су препуштени истим

оним силама које дају облик природним формама. И заиста се може стећи утисак да су се слиле с њима у једно. Ништа овде не недостаје. Помисао о реконструкцији засмејава.

Са северног обронка узвишице простире се широк видик. Пљосната равница. Као да је големи ваљак прешао преко ње. Класична, уравнотежена композиција. Панораму са истока на запад пресеца врпца железничке пруге. Десно кућа зидова боје малине покривена кровом на две воде боје зреле поморанце. Иза ње некаква газдинства, у даљини стуб високог напона. Пољски пут који се бели на сунцу бежи ка хоризонту. С обе стране у некој неумерености, у свим правцима се протежу виногради. Ту и тамо продевени шпалирима маслиновог грмља. Ту и тамо усамљене бусенасте скупине дрвећа. Зелена боја, вероватно доступна у свим нијансама које нуди живописни спектар. Пасторални пејзаж с неизбежном инвазијом ситних индустријских елемената. Густ ваздух од топле вате. Отупљујући мир сеоског поподнева.

То је, дакле, овде?

Није јасно. Историчари се до данас надмећу у предлозима. Постоји барем неколико конкурентних хипотеза. Разлике понекад досежу и до неколико километара. Од XIX века хировитост историчара прелази с леве на десну обалу Офанта и натраг. За сада без коначног закључка. Једна од хипотетичких локализација битке безмало се поклапа са оним што је моментално испред мене. Павел Муратов мора да је много веровао сопственој интуицији када је, приближавајући се Кани из правца Канозе – мотоцикл отказао, и пошто је морао да се у пољу заустави – повикао међу виноградарским грмовима: „Али ово је поље битке код Кане!“ Није искључено, али није ни сигурно.

Било како било, панораме попут гореприказане добар су материјал за вежбање маште.

Покушавам да некако оживим тај неми пејзаж. Неки војници се виде у долини.

*Какав је њо звук шћо њако ѓоди уху
И бубњи, бубњи доле у долини?
Војници у скерлејном руху
Драги, долазе ѓримизни.*

Прекрасан је ритам реченице код Одна, музика ратничких бубњева. А овде ништа од тога. Покушавам да улијем неки живот тој сеоској диорами. Без неког исхода, нажалост. Ниједног легионера, ниједног бубња, чак ни обриса трубе. Овде је увек тишина. Као да је сав тај жагор засвагда утонуо у бунар прошлости. Без

икаквог одјека. Као да су талози костију које почивају у тој земљи ефикасно затрпали догађаје од пре неколико векова. Као да се овде никада ништа није дешавало.

5.

Можда се, док чекамо визију, вреди упитати још о нечему.

Како стоје ствари с том нашом историјом? Тако је како је, јер је тако морало бити? Да ли је тако како јесте јер смо одабрали једну од могућности која се оцртава на хоризонту? Место на брду код Кане, као можда ниједно друго иде наруку тој врсти размишљања. Јер је мало питања која тако снажно покрећу историјску уобразиљу као упитаност: зашто Ханибал Барка након разорне победе код Кане није кренуо на Рим? Зашто није политички искористио ту своју победу, милитаристички тако спектакуларну? И како би се даље одвијала историја да је освојио Рим? Да ли је историја потомак историјске нужности, или пак чини извесне уступке и даје људској руци да је обликује?

Занимљиво је о томе писао Емил Сиоран, претресајући природу историјских догађаја у једном од есеја из збирке *Черечење*. Имајући у виду канску победу Ханибалову, која ипак није добро искоришћена, бележио је:

Слободом просуђивања објашњавамо само површину историје, привиде које она покрива, њене спољашње мене, али не и дубине, њен стварни ток који упркос свему чува скрајнути, што ће рећи тајанствени карактер. Остајемо запањени што Ханибал, после Кане, није нахрупио на Рим. Да је то учинио данас бисмо се хвалисали како потичемо од Картагињана. Тврдити да хировитост, случајност, дакле појединац, не играју никакву улогу, представља будалаштину. Па ипак, сваки пут кад замишљамо бивствовање у целини, пресуда из Махабхарате обавезно нам пада на памет: „Чвор судбине не може бити развезан; ништа у овоме свету није резултат нашег деловања.”²

Како, дакле, све то загристи? Како читати прошлост? С које стране? Људских избора или изванљудске (божанске) судбине? Као појединачне, слободне одлуке или као надмоћне снаге на које нико и ништа не може утицати? Сиоран изразито нагиње ка некој форми историјског фатализма.

² Емил Сиоран, *Черечење*, прев. Миодраг Шупут, ауторско издање, Београд 2000.

Занимљиво да је и Муратов у својим пуљским записима води историозофска размишљања управо имајући негде у глави битку код Кане. И он се такође позива на игру случаја и нужности. Подсећа на низ догађаја из прошлости који треба да сведоче о импозантној улози случаја у историји. На причу извесног виртембершког капетана који је највероватније несвесно одиграо важну улогу у бици на Марни. Или читаву серију значајних догађаја који су довели Наполеона до катастрофе код Ватерлоа. Случај је тамо посвуда умешао своје прсте:

Ватерло – то је права трагедија, јер у тврдоглавости случајева који претходе исходу борбе примећујемо ужасну интервенцију судбине. Али зар се и у гореописаном „случају” Марне, и у толиким другим случајевима, у историји последњег рата још увек скривеним, не суочавамо такође са судбином? Откривање судбине – зар се рад историчара не заснива на томе? (...) Виртембершки капетан на обали Марне тај је делић историјске тајне који истраживач треба да стави под свој најјачи микроскоп. Посреди је за људски род врло важан одговор на питање ко заиста управља на бојном пољу – геније, случај или судбина? На пољима битке код Кане, као што се сећамо, чак и ратни геније који је овде тријумфовао није могао да коначно тријумфује у Риму. За Ханибала је у овом рату најстрашније било то што му се Рим успешно опирао, мада се међу конзулима ниједан није одликовао ратничким генијем. Ханибал је био антички човек у тој мери да би схватио о чему се овде ради, и храброст га је напустила. Показало се да је борба неравноправна – иза Рима је стајала судбина.

Толико од Муратова ожиљеног Хегелом. Сходно тој аргументацији, Ханибал је поунутарњио историјску нужност. Једноставно је схватио да је куцнуо час да се бори са неотклоњивим зидом. Са противником који у ствари није противник, јер о противнику се може говорити само онда када тај испољава неке блиске нам одлике. Овде пак није било никакве сличности, а равнотежа снага је била сумњива. Оштро одсуство симетрије. Богињу Немезис нема смисла позивати на двобој.

У једној од мојих омиљених књига, *Historica minora*, берлински професор Александер Демант бави се чињеницама коју истраживачи слабо цене, наиме могућом историјом. То јест, у преводу на људски језик, покушава да одговори на питање: шта би било кад би... Аутор износи фасцинантне хипотезе на тему алтернативних визија историје. То није несташно поигравање могућим, неодговорно трчкарање око Клеопатриног носа с лењиром у руци. То

су вежбе из алтернативне историје поткрепљене знањем и подвргнуте одређеном режиму вежбања. Разматрања су вођена у погодбеном начину. Њима не управља терор једне и необориве истине, него логика вероватноће.

Један од случајева које разматра је битка код Кане, тачније њене последице. Он показује да се у истраживању тог феномена укрштају два супротна погледа. По првом, неопростива Ханибалова грешка је била та што је одустао од освајања Рима, што је требало да се заврши фатално за Картагињане. То мишљење делили су, између осталог, Наполеон и Монтгомери. По другом, Ханибал није у то време имао шансе да освоји Рим. Монтескје, присталица те интерпретације, држао је да су Римљани, упркос болном поразу, и даље били у стању да шаљу појачање свуда тамо где је то било неопходно. Штавише: тврдио је да је – иронијом судбине – и војну и моралну снагу Рима очврснуо управо картагински изазов. Другим речима, за пораз Картагине у наредним окршајима (са жестоком поразом код Заме закључно са 202. годином) криви су били... сами Картагињани. Истакнути немачки историчар Момзен изнео је став да треба бити наиван па помислити да је Ханибал имао Рим надохват руке; геније попут њега није могао да греша, и одбацивање мисли о нападу на престоницу сигурно је имало своје принципијелне разлоге. Уза све, иронија историје је то да је отпор Картагине изазвао даљу експанзију Рима. Сардинија, Корзика, Сицилија, север Африке, то су нове тековине Римљана.

Коначно, аутор, мада не призива узалуд категорију судбине и труди се да трезвено остане на темељу чињеница, нарочито је скептичан кад је у питању могућност да је тадашњи Рим могла покорити Картагина. Позивајући се на познату Черчилову тезу да је суштина пунских ратова била садржана у разрешењу који ће непријатељски народ – Индогермани или Семити – завладати светом, пише у закључку:

На страну сама чистокрвна политика – шансе никад нису биле једнаке. Светска доминација картагинских „Семита” није се могла очекивати макар због тога што су били сувише малобројни. Чак и у Ханибаловим војскама били су мањина. Могућност која се отвара 216. године била је сценарио без будућности. На питање које је засвагда везано за Ханибала: „Да ли је историја могла да потекне другачије?” треба одговорити одречно. Последњи тренутак кад је било могућно зауставити експанзију Рима већ је прошао.

Дакле, ако је веровати историчару, могућности да се промени ток историје биле су незнатне. Из тада доступних елемената

могла би се исконструисати таква слагалица чији облик већ знамо. Али чак и када би било другачије, алтернативна визија историје после Кане ће ионако за нас остати папирна конструкција. Шта је било, било је – здраворазумска баналност не лаже. Никад више нећемо сазнати да ли је супротна опција била заиста остварива. Нити такође шта би то реално требало да значи да бисмо се данас „хвалили да потичемо од Картагињана”. Па да: било би за нас боље, или баш напротив?

6.

Рано поподне. Напуштам брдо код Офанта. Али и даље сам још мало тамо где се то све дешавало... Још увек ми је глава окренута ка прошлости, иако ме капија, овог пута у улози вехикла времена, осталим делом тела преноси у савременост. Из перспективе мог недавног искуства, аутомобил који саобраћа са стране оставља утисак изгубљеног објекта који као да је изронио из некаквог другог рукавца времена. Бректање мотора ипак уверава о томе да је догађај реалан. Истим путем дуж мреже, само низбрдо. Пас иде за мном. Нема сумње да је чврсто одлучио да ме испрати на станицу. Ходемо споро, ногу пред ногу. Не разговарамо. Најзад, било како било, већ смо мало стигли да се упознамо.

Опет аветињска станица. По реду вожње – воз стиже за неколико минута. Правим неколико снимака. Без ентузијазма. Као да подсвесно осећам иронију садржану у уверењу о фотографском „задржавању тренутка”. Тако се фотографија доиста претвара да је тродимензионални свет боја, укуса, мириса и других, мање ухватљивих примеса, да је у стању да остане записана на пљоснатој слицици. Блесак блица који зауставља тренутак уједно је пољубац смрти. Сада, док гледам те слике, погледам на нешто у стилу чежњиве илустрације за причу о псу који је путовао возом. У оригиналу је свега било више. Да не говорим о томе да је све било другачије.

Воз се помаља иза окуке изнебуха, без упозорења. Пребрзо. У брзини стављам апарат у ранац. Једини сам путник на станици. Нико не излази. Воз само чекира станицу, ускачем готово у трку.

Осећања која гајимо једни за друге, на основу неке чудне алхемије, на железничким станицама бивају појачане. Перони добијају функцију увеличавајућег стакла наших емоција. Све те станичне драме, сузна механика растанака, есенцијална осећајност растанка... Поготово можда на таквим напуштеним, ницијим станицама, као што је та. Као сусрет две усамљености које су нашле за себе одговарајући оквир од истог крхког материјала и сабране се оросиле сузама.

Сцена је филмска. Пас, помало несигурно, прави неколико корака за возом који полази. Очи нам се накратко сусрећу. Недавна радост је некуд нестала. Његов поглед изражава већ само милост и гађење. Ипак вероватно то није очекивао. Иза прве окуке све је готово. Нисам стигао чак ни да се поздравим. До данас ме је стид.

(Одломак из збирке есеја *Некуда даље, негде дружде*, 2010)

Превела с пољског
Милица Маркић